

УДК 323.1

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1\(77\)-3](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1(77)-3)

Ескендер БАРИЄВ

аспірант, Навчально-науковий інститут права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
eskender_bariiev@meta.ua
ORCID: 0009-0004-3738-1414

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ В УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Питання інтеграції кримськотатарського народу в українське суспільство є надзвичайно актуальним у контексті сучасних соціально-політичних процесів в Україні. Кримські татари, як один з корінних народів України, мають унікальну історію та культуру, що значно впливає на їхню взаємодію з українським суспільством. Вивчення їх самоорганізації дозволяє глибше зрозуміти, як цей процес сприяє або, навпаки, ускладнює їх соціокультурну інтеграцію.

Самоорганізація є ключовим механізмом для забезпечення права на самовизначення та збереження етнічної ідентичності. Вона включає створення представницьких органів, різноманітних громадських організацій, інституцій та ініціатив, які працюють на збереження мови, традицій, а також на забезпечення та розвіток колективних прав. Цей процес сприяє не лише збереженню культурної спадщини кримськотатарського народу, але й інтеграції в ширше українське суспільство, оскільки підвищує рівень соціальної активності та громадянської відповідальності.

Особливо важливо досліджувати вплив самоорганізації кримських татар у контексті політичних змін в Україні після 2014 року, коли питання національної ідентичності та соціальної згуртованості стали особливо гострими. Додатковим викликом для процесу соціокультурної інтеграції кримських татар стало повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Цей напад призвів до нової хвилі внутрішньої міграції, включаючи переміщення кримських татар, які знову опинилися у складних умовах пошуку безпеки та адаптації до нових реалій. Військові дії значно вплинули на всі аспекти життя в Україні, включаючи питання національної єдності та взаємодії між різними етнічними групами.

Дослідження самоорганізації кримськотатарського народу є важливим не лише для розуміння внутрішніх процесів цієї етнічної групи, але й для формування ефективної державної політики щодо корінних народів та національних меншин (спільнот) в Україні.

Ключові слова: Меджліс кримськотатарського народу, кримські татари, етнічна ідентичність, демократія, громадянське суспільство, депортація, соціокультурна інтеграція, колективні права, представницький орган.

Eskender Bariiev. PECULIARITIES OF SOCIO-CULTURAL INTEGRATION OF THE CRIMEAN TATAR PEOPLE INTO UKRAINIAN SOCIETY

The issue of integration of the Crimean Tatar people into Ukrainian society is extremely relevant in the context of current socio-political processes in Ukraine. Crimean Tatars, as one of the indigenous peoples of Ukraine, have a unique history and culture that significantly affects their interaction with Ukrainian society. Studying their self-organization allows us to better understand how this process facilitates or, on the contrary, complicates their socio-cultural integration.

Self-organization is a key mechanism for ensuring the right to self-determination and preservation of ethnic identity. It includes the creation of representative bodies, various public organizations, institutions and initiatives that work to preserve language and traditions, as well as to ensure and develop collective rights. This process contributes not only to the preservation of the cultural heritage of the Crimean Tatar people, but also to their integration into the wider Ukrainian society, as it increases the level of social activity and civic responsibility.

It is particularly important to study the impact of Crimean Tatar self-organization in the context of political changes in Ukraine after 2014, when issues of national identity and social cohesion have become particularly acute. An additional challenge to the process of socio-cultural integration of Crimean Tatars was Russia's full-scale invasion of Ukraine on February 24, 2022. This attack led to a new wave of internal migration, including the displacement of Crimean Tatars, who once again found themselves in difficult conditions of seeking security and adapting to new realities. The hostilities have had a significant impact on all aspects of life in Ukraine, including issues of national unity and interaction between different ethnic groups.

The study of the self-organization of the Crimean Tatar people is important not only for understanding the internal processes of this ethnic group, but also for the formation of an effective state policy towards indigenous peoples and national minorities (communities) in Ukraine.

Key words: Mejlis of the Crimean Tatar People, Crimean Tatars, ethnic identity, democracy, civil society, deportation, socio-cultural integration, collective rights, representative body.

Постановка проблеми. Проблема соціокультурної інтеграції кримськотатарського народу в українське суспільство є надзвичайно складною та багатогранною, зважаючи на історичний контекст, сучасні політичні реалії та внутрішні соціальні виклики. З одного боку, кримські татари зіштовхуються з необхідністю збереження своєї етнічної ідентичності та мови, з іншого – з потребою активної участі в соціально-політичному житті України.

На думку О. Антонюка, однією з умов досягнення успіху є відмова від потреби створення єдиних універсальних методологічних засад, на основі яких повинні осмислюватись історія, тенденції, пріоритети розвитку етнополітики в Україні [4].

Ця точка зору є дискусійною, адже унікальність етнополітичних організмів у певних соціумах зовсім не заперечує необхідність вироблення та запровадження загальноприйнятних стандартів. Сучасний етнополітичний процес в Україні вимагає не тільки наукового супроводу, а й вироблення, модернізацію методологічних підходів та новітніх принципів регулювання сфери етнополітики [22, 23].

Мета і завдання статті. Метою статті є детальний аналіз процесів самоорганізації кримськотатарського народу, виявлення основних форм та інструментів, що використовуються для підтримки етнічної ідентичності та забезпечення соціальних і політичних прав кримських татар. Крім того, стаття спрямована на дослідження впливу процесів самоорганізації кримських татар на інтеграцію в українське суспільство, зокрема через аналіз ролі представницького органу корінного народу, громадських організацій, а також зовнішніх факторів, таких як тимчасова окупація Криму та повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Було проаналізовано дослідження та публікації вітчизняних фахівців у сфері етнополітики, зокрема О. Антонюка, М. Афанасьєва, Н. Беліцер, В. Дрягліної, М. Афанасьєвої, С. Римаренка та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія кримськотатарського народу є надзвичайно багатогранною та насиченою подіями, що формували їх ідентичність та культуру. Починаючи з античності, Крим був домівкою для багатьох народів і культур, включаючи таврів, скіфів, готів, греків, римлян і візантійців. Проте справжнє формування кримськотатарського народу почалося зі створення Кримського ханства в XV столітті.

У 1441 році Хаджі I Герай заснував Кримське ханство, яке стало потужною державою і важливим політичним гравцем не лише у причорноморському регіоні, а й у східній Європі та західній Азії. Протягом кількох століть Кримське ханство мало тісні відносини з Османською імперією. Ханство розвинуло сильну військову та економічну інфраструктуру, що включала торгівлю, ремесла та землеробство. Кримські татари стали відомі своєю військовою вправністю, особливо у кавалерійських боях.

Проте, у XVIII столітті Кримське ханство зазнало значних потрясінь. Військові конфлікти з Російською імперією призвели до ослаблення ханства. У 1783 році, після кількох російсько-турецьких війн, Крим було анексовано Російською імперією, що стало початком нової чорної епохи для кримських татар. Цей період характеризувався переслідуваннями, еміграціями, асиміляцією, русифікацією, депортаціями кримськотатарського народу.

Однією з найтрагічніших подій в історії кримськотатарського народу стала депортація 18 травня 1944 року, коли радянська влада насильно виселила понад 200 тисяч кримських татар з їх рідної землі до Сібиру, Уралу, Центральної Азії, головним чином до Узбекистану [12].

Офіційним приводом для депортації було звинувачення у співпраці з нацистською Німеччиною, проте ці звинувачення були безпідставними і колективними. Вигнання супроводжувалося конфіскацією майна, руйнуванням родинних зв'язків та масовими втратами серед населення. За оцінками, до 46% депортованих загинули в перші роки вигнання через голод, хвороби та важкі умови праці.

Депортація мала глибокий і тривалий вплив на кримськотатарський народ. Люди втратили не тільки свої домівки, але й культурне середовище, в якому вони існували протягом століть. Цей травматичний досвід закарбувався в колективній пам'яті кримських татар і став одним із центральних елементів їхньої ідентичності. Вигнанці майже 12 років знаходилися у статусі спепоселенців, стикнулися з дискримінацією та відсутністю можливостей для повноцінної інтеграції в нових місцях проживання. Традиційні соціальні структури були зруйновані, що ускладнило збереження культурних та релігійних практик.

Після XX з'їзду КПРС, на якому М. Хрущов виступив із доповіддю «Про культ особи Й. Сталіна та його наслідки» у 1956 році був знятий режим спецпоселення, розпочався

національний рух кримських татар, який почав самоорганізовуватися та поступово піднімати кримськотатарське питання на всіх рівнях. Проте реальне повернення кримських татар на батьківщину почалося лише наприкінці 1980-х років у період Перебудови. У 1989 році Верховна Рада СРСР Постановою визнала депортацію незаконною, і кримським татарам було дозволено повернутися до Криму [13].

Після розпаду СРСР і здобуття Україною незалежності в 1991 році, кримські татари активно повертаються на свою історичну батьківщину. Цей процес супроводжується численними труднощами, зокрема проблемами з відновленням майнових прав та інтеграцією в українське суспільство. Ситуація загострилася з початку тимчасової окупації Криму Росією у 2014 році, коли кримськотатарський народ знову опинився під загрозою репресій і переслідувань.

Самоорганізація кримськотатарського народу почалася ще в роки депортації, коли люди почали створювати ініціативні групи, які стали частиною національного руху кримських татар. Перші ініціативні групи з'явилися восени 1957 року, а до середини 1960-х років вони діяли не тільки практично у всіх населених пунктах Узбекистану, а й у Казахстані, Таджикистані, Киргизії, РРФСР.

Ініціативні групи створювалися на підприєємствах і за територіальним принципом: вуличні—сільські (селищні)—міські—районні—обласні (регіональні)—республіканські. На середину 1960-х років у містах Ташкент, Чирчик, Янгіюль, Бекабад, Самарканд і Фергана утворилися регіональні центри руху.

На зборах ініціативних груп обговорювалася підготовка до чергових акцій, обиралися делегати, повідомлялося про рішення Республіканського наради (вищого консультативного органу). Ініціативники, окрім збору підписів та коштів на організацію виїзду делегатів до Москви, оплату адвокатів, які захищають кримських татар на політичних процесах, випускали підпільну літературу. Республіканська нарада збиралася щомісяця. У його роботі брали участь лідери найвпливовіших та найактивніших регіональних ініціативних груп, які таким чином виробляли стратегію та тактику руху [22].

З початком Перебудови у 1980-х роках самоорганізація набрала нових обертів. У 1987 році було створено «Національний рух кримських татар», а у 1989 році — «Організація кримськотатарського національного руху» (ОКНР) [10]. Це були перші рухи, спрямовані на повернення народу на батьківщину та відновлення їхніх прав.

Після повернення до Криму у 1990-х роках кримські татари активно створювали громадські організації для захисту своїх прав і сприяння інтеграції в українське суспільство. Проводячи аналіз ролі кримськотатарських громадських організацій у сприянні соціокультурної адаптації та інтеграції кримськотатарського народу, можна привести декілька прикладів.

За активної діяльності Ліги кримськотатарських юристів «Ініціум», Фонду «Сприяння», ПРИК ООН та державних установ України у 1995–1997 роках проводилася компанія спрощеного прийняття репатріантами громадянства України. За участі Кримськотатарського Молодіжного Центру, підтримки українських громадських молодіжних організацій Постановою Кабінету Міністрів України №88 від 25 січня 2002 року була затверджена Програма соціального становлення та адаптації кримськотатарської молоді на 2002–2005р., а також за Дорученням Президента України у Національній Академії державного управління при Президентові Україні були передбачені квоти [15].

Асоціацією працівників освіти кримських татар «Мааріфчі» разом з державними установами проводилася робота по відкриттю шкіл з кримськотатарською мовою навчання та за цільовим використанням квот для кримськотатарської молоді у ЗВО України та була розроблена Концепція освіти кримськотатарською мовою та інші.

Для відстоювання інтересів кримськотатарського народу, в тому числі через діалог з владою, кримськотатарський національний рух обрав шлях утворення представницького органу свого народу. У червні 1991 року вперше після депортації був скликаний II Курултай (національний з'їзд), на якому були прийняті політичні рішення щодо подальшого розвитку кримськотатарського народу, регламент Курултаю кримськотатарського народу, утворено Меджліс як орган самоврядування народу, місцеві меджліси як органи національного місцевого самоврядування [19].

Постановою Верховної Ради України від 20 березня 2014 року кримських татар було нарешті визнано корінним народом нашої держави, а Курултай і Меджліс — його вищими представницькими органами [7].

Меджліс відіграє ключову роль у політичному житті кримськотатарського народу, представляючи їхні інтереси на національному та міжнародному рівнях.

Основною метою Меджлісу є ліквідація наслідків геноциду, вчиненого радянською

державою щодо кримських татар, відновлення колективних прав кримськотатарського народу та реалізація його права на самовизначення на своїй національній території [20].

Для досягнення цієї мети Меджліс кримськотатарського народу:

- домагається здійснення системи заходів, спрямованих на якнайшвидше повернення та облаштування кримських татар на історичній Батьківщині – у Криму;

- домагається визначення статусу Криму у складі України за національно-територіальним принципом на основі реалізації кримськотатарським народом свого невід’ємного права на самовизначення та забезпечення гарантій дотримання прав та свобод усіх людей, незалежно від їхньої раси, національності, політичних поглядів та віросповідання;

- вживає заходів щодо відродження мови, культури, релігії, системи національного виховання та освіти, звичаїв та традицій кримських татар;

- домагається прийняття спеціальної програми, що передбачає механізм захисту економічних прав та інтересів кримськотатарського народу при проведенні економічних реформ, форми та розміри компенсації моральної та матеріальної шкоди, завданої кримськотатарському народу в ході злочинної депортації 1944 року;

- здійснює систему заходів для надання допомоги нужденним, приймає та реалізує програми з охорони здоров’я, материнства та дитинства;

- бере участь у заходах з охорони природи, покращення екологічного стану Криму та відновлення його історичних ландшафтів [20].

У 2016 році у тимчасово окупованому Криму діяльність Меджлісу була заборонена російською владою, а його лідери зазнали переслідувань. Втім, Меджліс продовжує свою діяльність з материкової частини України, намагаючись підтримувати кримськотатарську громаду на окупованих територіях та захищати їхні права на міжнародній арені. Меджліс відіграє важливу роль у мобілізації кримськотатарського народу, збереженні єдності та наданні підтримки в умовах окупації.

Мова є одним з ключових елементів етнічної ідентичності будь-якого народу. Для кримських татар збереження рідної мови є важливим аспектом інтеграції в українське суспільство. Однією з головних проблем, з якими зіштовхуються кримські татари, є відсутність достатньої кількості шкіл з викладанням кримськотатарською мовою. В Криму, до окупації 2014 року, діяли 15 шкіл та 384 класів

з кримськотатарською мовою навчання, але після ці можливості значно обмежились [8].

На материковій частині України відбувається активний процес створення освітніх ініціатив для підтримки кримськотатарської мови. Наприклад, у великих містах України відкриваються кримськотатарські культурні центри, які організовують курси мови для дітей і дорослих. Освітні програми також включають курси історії та культури кримськотатарського народу, що сприяє кращому розумінню та інтеграції в українське суспільство.

Культура і традиції є фундаментальними аспектами соціокультурної інтеграції кримських татар в українське суспільство. Збереження та популяризація кримськотатарської культури є важливими завданнями як для самих кримських татар, так і для української держави. Культурні заходи, такі як фестивалі, виставки, концерти, є важливими інструментами для підтримки та популяризації кримськотатарської культури.

Кримськотатарські культурні організації також активно працюють над збереженням і розвитком традиційних ремесел, таких як килимарство, гончарство, та інші види народного мистецтва. Вони організовують майстер-класи, виставки та ярмарки, де можна ознайомитися з традиційними кримськотатарськими виробами та навчитись основам ремесел. Це не лише зберігає культуру, але й сприяє економічному розвитку громади.

Після здобуття Україною незалежності в 1991 році, українська держава поступово почала розробляти політику та програми, спрямовані на підтримку кримських татар.

Однією з ключових програм була «Програми розселення та облаштування депортованих кримських татар і осіб інших національностей, що повернулися на проживання в Україну, їх адаптації та інтеграції в українське суспільство на період до 2015 року». Ця Програма спрямована на розв’язання соціально-економічних і культурно-освітніх проблем, пов’язаних з поверненням в Україну депортованих кримських татар і осіб інших національностей, визначення пріоритетних завдань органів виконавчої влади щодо їх розселення, облаштування, адаптації та інтеграції в українське суспільство [15].

Важливим кроком стало підписання Президентом України Володимиром Зеленським ініційованого ним Закону «Про корінні народи України» № 1616-IX, який Верховна Рада ухвалила 1 липня 2021 року. Документ спрямований на максимальний захист культурних, інформаційних та інших прав корінних наро-

дів, надання їм механізмів та інструментів роботи з Українською державою. Зокрема, механізми визнання представницьких органів корінних народів [17].

Наступним Кабінет Міністрів України на своєму засіданні 23 лютого 2022 року ухвалив Стратегію розвитку кримськотатарської мови на 2022–2032 роки, розроблену Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України спільно з Меджлісом кримськотатарського народу, органами влади та Національною академією наук України [21].

Іншою важливою ініціативою є створення «Кримського дому» у Києві, який став культурним і соціальним центром для кримських татар. Цей центр організовує різноманітні заходи, спрямовані на збереження та популяризацію кримськотатарської культури, а також надає юридичну та соціальну допомогу переселенцям з Криму.

Взаємодія кримських татар з українськими неурядовими організаціями (НУО) та громадами є важливим елементом їх соціокультурної інтеграції та політичного представництва. Після анексії Криму, багато українських НУО активно включилися у підтримку кримськотатарського народу, надаючи юридичну допомогу, підтримку у працевлаштуванні, освіті та соціальній адаптації.

Однією з найактивніших громадських організацій є Кримськотатарський Ресурсний Центр – громадська організація, створена у 2015 році з метою забезпечення колективних прав кримських татар як корінного народу та індивідуальних прав всіх жителів Криму задля досягнення сталого розвитку. КРЦ здійснює захист прав кримськотатарського народу, займається розробкою проєктів законів та нормативно-правових актів, підтримує культурні, освітні, адвокаційні та демократичні ініціативи, що стосуються Криму та кримськотатарської спільноти. Її діяльність включає моніторинг порушень індивідуальних та колективних прав на території тимчасово окупованого Криму, документування фактів порушень прав людини та інформування міжнародної спільноти про ситуацію на півострові [18].

Кримські татари також активно співпрацюють з іншими українськими громадами для організації спільних культурних заходів, фестивалів та акцій солідарності. Такі ініціативи сприяють взаємному збагаченню культур, підвищенню обізнаності про кримськотатарську культуру серед українців і зміцненню соціальних зв'язків.

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у збереженні кримськотатарської

ідентичності та підтримці їхніх прав. НУО проводять освітні програми, семінари, тренінги та інші заходи, що сприяють розвитку лідерських якостей серед кримськотатарської молоді та їх активній участі в суспільному житті.

Міжнародні організації відіграють важливу роль у підтримці кримськотатарського народу, особливо в умовах окупації Криму та порушення їхніх прав. Після 2014 року багато міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, Рада Європи та інші, активно включилися у моніторинг ситуації з правами людини в Криму та захист кримськотатарського народу.

ООН та ОБСЄ регулярно публікують звіти про стан прав людини в Криму, звертаючи увагу на порушення прав кримських татар, включаючи переслідування, незаконні арешти, обмеження свободи слова та зібрань. Ці звіти є важливим інструментом для привернення уваги міжнародної спільноти до ситуації в Криму та тиску на Росію для дотримання міжнародних стандартів прав людини.

Рада Європи також активно підтримує кримських татар, організовуючи міжнародні форуми, конференції та круглі столи, де обговорюються питання захисту їхніх прав та збереження культурної спадщини. Європейський Союз фінансує різноманітні програми, спрямовані на підтримку кримськотатарських організацій та проєктів, що сприяють їх інтеграції в українське суспільство.

Крім того, важливу роль відіграє Меджліс кримськотатарського народу, який активно співпрацює з міжнародними організаціями та урядами інших країн для захисту прав кримських татар. Меджліс бере участь у міжнародних форумах, виступає з доповідями та проводить адвокаційну діяльність, спрямовану на привернення уваги до проблем кримськотатарського народу.

Таким чином, взаємодія кримських татар з українською державою, громадянським суспільством та міжнародними організаціями є важливим елементом їх соціокультурної інтеграції та захисту прав. Комплексний підхід, що включає державну підтримку, активну участь НУО та міжнародну солідарність, сприяє створенню умов для гармонійного розвитку кримськотатарського народу в Україні та збереженню їхньої етнічної ідентичності.

Інтеграція кримських татар в українське суспільство стикається з низкою суттєвих викликів та бар'єрів, які ускладнюють цей процес. Одним з головних викликів є дискримінація та упереджене ставлення, з якими кримські татари можуть стикатися у різних

сферах життя. Ці проблеми можуть виникати через історичні стереотипи, недостатню обізнаність населення про кримськотатарську культуру та традиції, а також через політичну ситуацію.

Другою значною проблемою є економічна нестабільність. Багато кримських татар, які були вимушені переселитися з Криму після анексії, зіткнулися з труднощами у пошуку житла та роботи на материковій частині України. Відсутність достатніх ресурсів для забезпечення належних умов проживання та працевлаштування створює додаткові перешкоди для їх інтеграції.

Освітні бар'єри також є важливим аспектом. Відсутність достатньої кількості навчальних закладів, де б викладали кримськотатарською мовою, обмежує можливості для збереження та розвитку рідної мови. Недостатня кількість освітніх програм, які б інтегрували кримськотатарську історію та культуру в загальноосвітній процес, також є проблемою.

Політичні перешкоди включають обмежений доступ до політичного представництва та впливу на прийняття рішень. Незважаючи на визнання кримських татар корінним народом, реальне включення їхніх представників у політичні процеси залишається недостатнім.

Незважаючи на існуючі виклики, є багато можливостей та перспектив для покращення інтеграції кримських татар в українське суспільство. Одним з найважливіших аспектів є посилення державної підтримки. Розробка та реалізація державних програм, спрямованих на поліпшення умов проживання, працевлаштування та освіти для кримських татар, можуть значно покращити ситуацію. Зокрема, інвестиції у будівництво житла, створення робочих місць та розвиток інфраструктури у місцях компактного проживання кримських татар є важливими кроками.

Освіта є ключовим елементом інтеграції. Розширення доступу до якісної освіти, зокрема через створення більше шкіл з викладанням кримськотатарською мовою, впровадження програм, що включають вивчення кримськотатарської історії та культури, а також стипендіальні програми для молоді, можуть сприяти кращому розумінню та інтеграції. Важливо також підтримувати ініціативи, що сприяють збереженню та розвитку кримськотатарської мови, такі як мовні курси та культурні програми.

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у процесі інтеграції. Підтримка діяльності неурядових організацій, які працюють з кримськими татарами, сприяє зміцненню зв'язків між громадами та покращенню соці-

альної адаптації. Важливим є також розвиток платформ для діалогу та співпраці між кримськотатарськими організаціями та іншими етнічними громадами в Україні.

Міжнародна підтримка залишається важливим аспектом. Співпраця з міжнародними організаціями, такими як ООН, ОБСЄ та ЄС, може допомогти у моніторингу ситуації з правами людини, наданні фінансової допомоги та підтримці адвокаційних зусиль. Міжнародні партнери можуть також сприяти підвищенню обізнаності про кримськотатарські питання на глобальному рівні, що може привести до додаткових форм підтримки.

Політичне представництво кримських татар може бути посилене через механізми, які забезпечують їх участь у прийнятті рішень на всіх рівнях влади. Залучення представників кримськотатарського народу до політичного процесу сприятиме кращому врахуванню їхніх потреб та інтересів у державній політиці.

Таким чином, попри наявні виклики, є значні можливості для покращення інтеграції кримських татар в українське суспільство. Комплексний підхід, що включає державну підтримку, активну роль громадянського суспільства, міжнародну допомогу та політичне представництво, може забезпечити успішну інтеграцію та сприяти створенню гармонійного та багатокультурного суспільства в Україні.

Висновки. Проведене дослідження показало, що самоорганізація кримськотатарського народу є ключовим фактором їх соціокультурної інтеграції в українське суспільство. Історичний контекст, включаючи депортації та репресії, значно вплинув на формування їхньої ідентичності та боротьбу за права. Процеси повернення та реінтеграції, хоча й складні, продемонстрували стійкість та активність кримських татар у відновленні своєї культури та участі у політичному житті України. Роль Меджлісу, громадських організацій та міжнародної підтримки є незамінною у збереженні культурної спадщини та захисті прав кримськотатарського народу.

Для покращення інтеграційних процесів необхідно посилити державну підтримку, розробивши та реалізувавши комплексні програми, спрямовані на поліпшення умов проживання, освіти та працевлаштування для кримських татар. Розширення освітніх можливостей, включаючи збільшення кількості шкіл та освітніх програм з викладанням кримськотатарською мовою, також є важливим кроком. Активна роль громадянського суспільства, підтримка неурядових організа-

цій та розвиток платформ для діалогу між різними етнічними групами сприятимуть зміцненню соціальних зв'язків і кращій інтеграції.

Міжнародна підтримка залишається ключовою для захисту прав кримських татар. Залучення міжнародних організацій до моніторингу ситуації з правами людини, надання

фінансової допомоги та підтримка адвокатських зусиль можуть значно покращити умови для інтеграції. Забезпечення участі кримських татар у прийнятті рішень на всіх рівнях влади сприятиме врахуванню їхніх потреб та інтересів у державній політиці, що є важливим для успішної інтеграції.

Література:

1. Capotorti F. Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities / F. Capotorti. U.N., New York, 1991. P. 109–110.
2. UN Doc. E/CN. 4/641 Annex 1, Resolution II. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/gl9/013/18/pdf/gl901318.pdf?token=SLMOKojlLquzf2nFZV&fe=true>.
3. UN Doc. E/CN. 4/Sub.2/1985/31. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/88267?v=pdf#files>.
4. Антонюк О. Формування етнополітики в Україні: теоретико-методологічні та концептуальні засади : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.05. К., 2001. 367 с.
5. Афанасьєва М. Ефективна участь національних меншин у виборах. *Актуальні проблеми держави і права : збірник наук. праць*. Вип. 64. 2012. С. 53–59.
6. Барієв Е. Меджліс кримськотатарського народу: від національного самоврядування до міжнародного впливу. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2024. Т. 22. № 36. С. 136–145. URL: <https://sj.udu.edu.ua/index.php/pnspd/article/view/1655/1373>.
7. Беліцер Н. Кримські татари як корінний народ. Історія питання і сучасні реалії : посібник. Інститут демократії імені Пилипа Орлика, 2016. С. 120.
8. В окупованому Криму залишилося 7 шкіл з 15 з кримськотатарською мовою навчання. *Qirim Media*. URL: <https://qirim.news/news/v-okupovanomu-krimu-zalishilosya-7-shkil-z-15-z-krimskotatarskoymovoyu-navchannya>
9. Горюнова Є. Трансформація кримської ідентичності в умовах російської окупації півострова (2014–2021 рр.). *Політичні інститути та процеси*. 2021. С. 23–27. URL: http://politicus.od.ua/5_2021/4.pdf.
10. Дрягліл В. Кримськотатарський національний рух за визнання своїх прав та його особливості. *Український науковий журнал "Освіта регіону"*. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/161>.
11. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. Відп. ред. Ю.І. Римаренко, І.Ф. Курас. К.: Основи, 1993. 800 с.
12. Кралюк П., Филичук С. Українсько-кримськотатарські відносини у XX ст.: генеза і сучасний стан. *European philosophical and historical discourse*. 2018. Т. 4. № 3. С. 51–60. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8329/1/9.pdf>.
13. Культ особи в совєцький час і зараз. *Національний музей Голодомору-геноциду*. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/news-museji/kult-osoby-v-sovietskyj-chas-i-zaraz/>
14. Малиновська Н. Кримські траєкторії у публічній політиці на материковій частині України: конструкція наративу етнічної політики після 2014 року. *Ідеологія та політика*. № 1 (12). 2019. С. 41–59.
15. Про затвердження Програми розселення та облаштування депортованих кримських татар і осіб інших національностей, що повернулися на проживання в Україну, їх адаптації та інтеграції в українське суспільство на період до 2015 року : Постанова Каб. Міністрів України від 11.05.2006 № 637 : станом на 18 черв. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2006-p#Text>
16. Про затвердження Програми сприяння соціальному становленню та адаптації кримськотатарської молоді на 2002–2005 роки : Постанова Каб. Міністрів України від 25.01.2002 № 88 : станом на 1 січ. 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2002-p#Text>
17. Про корінні народи України : Закон України від 01.07.2021 № 1616-IX. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>.
18. Про КРЦ – Кримськотатарський Ресурсний Центр. *Кримськотатарський Ресурсний Центр*. URL: <https://ctrcenter.org/uk/about/pro-krcz>
19. Про курултай – меджліс. *Меджліс*. URL: <https://qtm.org/pro-kurultaj/>
20. Про меджліс – меджліс. *Меджліс*. URL: <https://qtm.org/about/>
21. Про схвалення Стратегії розвитку кримськотатарської мови на 2022–2032 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.02.2022 № 224-р : станом на 9 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2022-p#Text>
22. Римаренко С. Методологія публічного управління етнонаціональними відносинами. *Гілея*. 2021. № 165. С. 68–72. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729590/1/Методологія%20публічного%20управління%20етнонаціональними%20відносинами.pdf>
23. Римаренко С. Теоретичні засади етнополітології. *Гілея*. 2018. № 138 (3). С. 22–24.